

Małgorzata Sikora-Gaca

Kaukaskie systemy polityczne w ujęciu Rafała Czachora

Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość 12, 423-426

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kaukaskie systemy polityczne w ujęciu Rafała Czachora

R. Czachor, *Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach: geneza i funkcjonowanie systemów politycznych*, Wrocław 2014, ss. 558.

Recenzowana publikacja ukazała się w 2014 r. nakładem Fundacji Instytutu Polsko-Rosyjskiego. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz niezwykle cennych dla badaczy zagadnienia załączników – przetłumaczonych na język polski ustaw zasadniczych – Konstytucji Republiki Abchazji, Republiki Osetia Południowa i Republiki Górskiego Karabachu. Struktura monografii jest spójna, a autor sprawnie wprowadza czytelnika w dość skomplikowaną kategorię *quazi*-państwa i zakaukaskich separatyzmów. Należy również dodać, że w zakresie tej tematyki jest to pierwsza w polskiej literaturze politologicznej tak obszerna publikacja. Autor oddaje czytelnikowi wyniki uporządkowanego procesu badawczego, w którym dokonuje rewizji zagadnienia w ujęciu systemowym i empirycznym. Z jednej strony inicjuje rozważania nad teorią państwa upadłego i bytami narodowymi pozbawionymi powszechnego uznania. Z drugiej – przedstawia połączenie „reżimów wojennych” z pluralizmem życia politycznego zakaukaskich parapaństw. Tym samym prezentuje trzy republiki prezydenckie z ukształtowanymi i funkcjonującymi organami władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, deklarujące się jako państwa prawa (s. 385).

Republika Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu to podmioty, w których widoczna jest tzw. kaukaska specyfika, a więc wartości często dla narodów anglosaskich, środkowo- czy zachodnioeuropejskich niezrozumiałe. Mowa oczywiście o istocie stosunków społecznych i politycznych opartych na modelu klanowo-korporacyjnym i patrymonializmie¹. To również szeroko po-

¹ Zob. M. Sikora-Gaca, *Wpływ transformacji gospodarczej na proces formowania elit w państwach Kaukazu Południowego (wybrane aspekty)*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2013, t. IX, s. 259–284.

jęte zagadnienie homogeniczności etnicznej poszczególnych narodowości, które walczą o zachowanie i utrzymanie własnej tożsamości.

W monografii można wyodrębnić cztery części. Pierwsza to rozważania teoretyczne. Autor prezentuje w niej znaczenie teoriopolityczne publikacji. Porusza tak istotne zagadnienia, jak kwestia samostanowienia narodów, suwerenność państwa czy prawne i polityczne determinanty niepodległości. Druga część prezentuje tło historyczne stanowiące wprowadzenie do analizowanej problematyki. Autor rozpoczyna rozważania od omówienia zagadnień związanych z próbą reformy państwa radzieckiego, a więc osadzonych w okresie od połowy lat 80. XX w. po rok 1991 i utworzenie WNP. W części historycznej omówił również genezę procesów dezintegracyjnych na obszarze postradzieckim, a następnie tendencje separatystyczne w „kaukaskim tyglu”. W kolejnej części publikacji zaprezentował konkretne przykłady systemów politycznych trzech parapaństw: Republiki Abchazji, Republiki Osetii Południowej i Republiki Górskiego Karabachu. W pierwszej kolejności przedstawił genezę poszczególnych separatyzmów, ich rozwiązania ustrojowe, a także funkcjonowanie i trwałość systemu politycznego. Na szczególną uwagę w tej części monografii zasługuje rozdział szósty, w którym autor dokonał analizy wewnętrznych i zewnętrznych determinant przetrwania omawianych systemów. Część czwarta, równie istotna, zawiera wspomniane wyżej konstytucje wszystkich trzech omawianych podmiotów.

W monografii zebrano liczny materiał źródłowy, przede wszystkim rosyjsko- i angielskojęzyczny. Nie brakuje opracowań rodzimych badaczy. Sam autor podkreślił, że znaczna część dostępnych materiałów źródłowych ma często charakter faktograficzny oraz pozbawiona jest dystansu i obiektywizmu (s. 14, przypis 14). Dodać należy, że przy tak niełatwym przedmiocie badań, jakim są parapaństwa, zachowanie naukowego obiektywizmu bywa czasami zbyt trudne, co w konsekwencji powoduje, iż badacz staje się mniejszym lub większym oponentem jednej bądź drugiej strony. W recenzowanej monografii nie zauważono tego problemu, a wykorzystanie literatury i umiejętne jej opracowanie to tylko dowód dojrzałości naukowej samego autora.

Procesy zainicjowane rozpadem ZSRR są przedmiotem licznych tematów badawczych, jednak tematyka parapaństw Kaukazu nie doczekała się dotychczas tak kompleksowego opracowania. Prezentowana monografia wydaje się dość mocno wypełniać tę publikacyjną pustkę. Zresztą niepewność i strach co do przyszłości obozu postsowieckiego nadal budzą wiele kontrowersji, szczególnie w kontekście dyskusji nad sensem Partnerstwa Wschodniego czy wydarzeń na Ukrainie. Co istotne – autor nie ograniczył się do analizy czysto historycznej czy politologicznej. Zwrócił uwagę na często niedoceniane przez bada-

czy kwestie etnopolityczne czy etniczne, które zasadniczo kształtują tak istotną dla regionu kaukaskiego kulturę więzi² czy powiązań gospodarczych. *W obliczu trwającej destabilizacji to one właśnie są bezpośrednią konsekwencją powstania organizmów politycznych posiadających właściwe państwowemu atrybuty* (s. 385).

Potencjalnym zagrożeniem, wynikającym m.in. ze znaczącej roli Rosji w regionie, autor poświęcił odrębne rozważania. Słusznie zauważył, że jeszcze w połowie lat 90. XX w. zainteresowanie Wspólnoty obszarem postsowieckim było znikome, a społeczność międzynarodowa marginalizowała zagrożenia związane z konfliktami na tym obszarze (s. 410). Jednocześnie w tym właśnie okresie bezpowrotnie (najprawdopodobniej) utracono możliwość rozszerzenia wpływów *stricto* europejskich w obszarze postsowieckim. Dużą odpowiedzialność za utrzymanie stabilności w tym rejonie europejscy partnerzy przerzucili wtedy na Rosję, która ugruntowała tam swoje wpływy³ i aktualnie nie ma zamiaru z nich zrezygnować (s. 399–400), przynajmniej dobrowolnie. Abstrahując od recenzowanej monografii, można pokusić się o stwierdzenie, że jest to główny powód fatalnej sytuacji politycznej w Mołdawii czy na Ukrainie⁴. Kreml z jednej strony wspiera separatyzmy (również naddniestrzański, skoro wspomniano o Mołdawii), a z drugiej rozmowy pokojowe. Jak zatem Europa może pomóc Ukrainie porozumieniami białoruskimi? Determinanty, o których mowa, wpływają na nawiązanie nowych i utrzymanie starych więzi klientelistycznych i rozrastanie się szarej strefy funkcjonującej w obrębie strategicznych szlaków transportowych i w odniesieniu do kwestii energetycznych. Autor analizowanej publikacji stwierdził również, że patronat rosyjskiej metropolii szkodzi wizerunkowi parapaństw (s. 404) i marginalizuje ich pozycję na arenie międzynarodowej.

Absolutyzacja idei niepodległości w Republikach Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu konsoliduje te parapaństwa, stając się jednocześnie źródłem mobilizacji społecznej (s. 387). Skutkuje to tym, że ogłoszenie suwerenności zaspokaja narodowe aspiracje, a właściwie łagodzi stosunki międzyklanowe, bowiem to na nich polityka kaukaska opiera się w głównej mierze. Występuje jeszcze motyw zagrożenia, który napędza maszynę „wojennych reżimów”, a tym samym uaktywnia poczucie wspólnoty narodowej. W tym wy-

² Zob. P. Załęski, *Kultura polityczna więzi w Azji Centralnej*, Warszawa 2011, s. 493.

³ Zob. M. Falkowski, *Kaukaski lennik Putina*, „Nowa Europa Wschodnia” 2015, nr 5, s. 47–53; J. Stawiski, *Rosja znów na tapecie*, „Nowa Europa Wschodnia” 2015, nr 5, s. 54–60.

⁴ Zob. D. Kazański, *Imperia w słabym państwie*, „Nowa Europa Wschodnia” 2015, nr 5, s. 61–66; W. Konończuk, *Stare trzyma się mocno*, „Nowa Europa Wschodnia” 2015, nr 5, s. 67–71.

padku, jak słusznie zauważył autor monografii, jest to strach przed utratą własnej państwowości (s. 388).

W monografii zawarto istotną hipotezę na temat powstania Republiki. Autor stwierdził bowiem, że upadek ZSRR był równoznaczny z rozpadem relacji politycznej z bytem macierzystym, która łączyła Republiki z radzieckim *sojuzem*. Należy również dodać, że 5.03.2015 r. wszedł w życie rosyjsko-abchaski traktat o sojuszu i partnerstwie strategicznym. Dokument ten zakłada głęboką integrację w perspektywie kolejnych kilku lat, a praktycznie inkorporację z zachowaniem abchaskich organów władzy. Jednakże zdecydowana większość Abchazów nie chce przyłączenia do Rosji i marzy wręcz o autentycznej niezależności. Należy pamiętać o podstawowej kwestii: *Rosja nie ma wiecznych sojuszników ani stałych wrogów – wieczne i stałe są tylko jej interesy*⁵.

Z założenia recenzja powinna mieć charakter analityczno-krytyczny, jednakże w tym wypadku skupiono się przede wszystkim na pozytywnych cechach omawianej monografii. Wynika to z faktu, iż nie znaleziono w niej elementów, które należałoby skrytykować, błędów czy niedociągnięć, a szukanie ich na siłę mija się z celem. Publikacja zasługuje na miano rzetelnej monografii i prezentuje wysoki poziom merytoryczny. Mimo faktu że jest to materiał typowo naukowy, czyta się ją naprawdę dobrze, dzięki czemu liczba odbiorców nie jest ograniczona (jak to zwykle w przypadku publikacji tego typu bywa) do naukowych fascynatów zagadnienia. Przedmiotowa monografia dostępna jest nieodpłatnie w obiegu internetowym, co tym bardziej zasługuje na uznanie. Materiał jest na tyle wartościowy, że stanowi swojego rodzaju *must have* dla zbieraczy naukowych kolekcji. Tych czytelników, którzy po przeczytaniu recenzowanej publikacji poczują niedosyt informacyjny i zapragną pogłębić wiedzę z zakresu państw, należy polecić drugą publikację tegoż samego autora: *Armenia i Górski Karabach w procesach transformacji społecznej i politycznej*, Wrocław 2014, ss. 181.

Małgorzata Sikora-Gaca*

⁵ Zob. W. Górecki, *Koniec abchaskiego złudzenia*, „Nowa Europa Wschodnia” 2015, nr 5, s. 90–96.

* Dr Małgorzata Sikora-Gaca, Politechnika Koszalińska, Koszalin
e-mail: gosia.sikora@poczta.fm